

**ПРОТИСТОЯННЯ НАПОЛЕОНІВСЬКОЇ
ТА СОЮЗНИЦЬКОЇ ДИПЛОМАТІЙ У 1813–1814 рр.
В ОЦІНКАХ РАДЯНСЬКОЇ ІСТОРИОГРАФІЇ
ПОЧАТКУ 1920-х – 1930-х рр.**

Олег Захарчук

**THE CONFRONTATION BETWEEN NAPOLEONIC
AND ALLIED DIPLOMACY IN 1813–1814
IN THE ASSESSMENTS OF SOVIET HISTORIOGRAPHY
IN THE EARLY 1920s – 1930s**

Oleh Zakharchuk

The confrontation between the diplomatic services of Napoleonic France and the Allied powers during the period of the Sixth Anti-French Coalition (1813–1814) still remains largely unknown not only to the general public but also to researchers of the Napoleonic Wars. The article analyzes the assessments of representatives of the initial stage of Soviet historiography of the history of the Napoleonic Wars regarding the confrontation between Napoleonic and Allied diplomacy of the specified period. Fulfilling a political order, Soviet historians from the second half of the 1930s, following the Russian-imperial authors, created a lot of myths and falsifications of the military and diplomatic history of the Napoleonic Wars, including this issue. Therefore, the deconstruction of the Soviet discourse, based on the mythologization of various events in world history, an objective reconstruction and a comprehensive analysis of the events of this period in the context of the current Russian-Ukrainian war, becomes quite important. The purpose of the article is to analyze the conclusions of the Soviet scientific work of the specified period regarding the confrontation between Napoleonic and Allied diplomacy during the military campaign of 1813–1814. The research methods involve systematic adherence to the principles of historicism and impartiality. Problem-chronological, comparative-historical methods with the use of historiographical analysis and a critical-analytical approach were applied. The scientific novelty of the article is determined by the fact that for the first time in modern domestic historiography, an attempt was made to analyze the conclusions of the representatives of the initial period of Soviet historiography regarding the methods and means used in the diplomatic confrontation between Napoleonic France and the Allied powers during the sixth anti-French coalition (1813–1814). The conclusions present the author's assessment of historians of the first period of Soviet historiography regarding the confrontation between Napoleonic and Allied diplomacy in the specified period. It is established that the views of Soviet historians of this stage in covering the specified problem were based on the achievements of representatives of the critical trend of Russian historiography of the late 19th – early 20th centuries, whose conclusions in assessing the foreign policy and diplomacy of Napoleon Bonaparte were generally more objective than those of Russian historians of the 19th – early 20th centuries, who generally adhered to the patriotic concept.

Keywords: Russian-imperial official historiography, Soviet historiography, M. Pokrovskii, Napoleon Bonaparte, Napoleonic Wars, Sixth Anti-French Coalition.

Першість у висвітленні даної проблеми належить представникам французької історіографії. Так, сучасний наполеонознавець зі світовим ім'ям Жан Тюлар (Tulard 2009) та інші відомі дослідники Тьєррі Ленц (Lentz 2004), Мішель Керотре (Kerautret 2011) та Марі-П'єр Рей (Rey 2014) продовжили справу своїх французьких попередників у вивченні протистояння наполеонівської та союзної дипломатій в зазначений період. Ввівши вперше до обігу цілу низку нових неопублікованих джерел та проаналізувавши величезний масив різнопланових опублікованих

документів вони значно поглибили знання з даної проблеми, звернувши увагу й на пропагандистські заходи союзницьких держав та Наполеона в зазначений період і ще раз наголосили, що під час військової кампанії 1813–1814 рр. жодна із сторін не бажала миру, а лише перемоги. Останнім часом французькі дослідники зосередили посилену увагу на введення до обігу неопублікованих джерел, присвячених різним напрямкам внутрішньої і зовнішньої політики та дипломатії Наполеона Бонапарта (1796–1815 рр.). Серед них слід виділити фундаментальну 15-ти томну збірку документів «Наполеон Бонапарт (1784–1821 рр.). Загальна кореспонденція» (40500 листів), підготовлену та видану друком фондом Наполеона у Франції, який очолює відомий наполеонознавець Тьєрі Ленц. Зокрема, до даної збірки увійшло багато неопублікованих матеріалів не лише з французьких архівосховищ, але й з інших країн світу. Зазначимо, що окрім документів в кожному томі наявні ґрунтовні вступні статті до великих розділів, коментарі та іменні покажчики. Зокрема, у 13 та 14 томах опубліковані документи, що стосуються й нашої проблеми (*Correspondence générale Napoléon Bonaparte* 2016–2017). Погляди представників сучасної англійської історіографії на дану проблему досить неоднозначні. Так, сучасний британський історик, професор російського державного управління Лондонської школи економіки, нащадок російської князівської родини Лівенів та закордонний член Російської академії наук Домінік Лівен незважаючи на наявність в його книзі цілої низки цікавих фактів, при висвітленні участі Росії у військових кампаніях 1812–1814 рр. продовжує дотримуватися поглядів російської офіційної історіографічної традиції щодо даної проблеми (Liven 2009). Тому його книгу, присвячену протистоянню Франції і Росії за часів наполеонівських війн, перевидали в країні агресора до 200-річного святкування перемоги Росії у війні 1812 р. (Ливен 2012) На відміну від нього, інший сучасний англійський історик Ендрю Робертс, використавши різнопланові джерела, зокрема документальні, в контексті біографії Наполеона Бонапарта більш об'єктивно за свого попередника висвітлив й протистояння наполеонівської та союзної дипломатій в зазначений період (Roberts 2014).

Сучасна історіографія наполеонівських війн країни агресора в цілому не приділяє уваги зазначеній проблемі. Однак, навіть поодинокі пострадянські російські історики при висвітленні протистояння наполеонівської та союзної дипломатій у 1813–1814 рр. в своїх висновках стосовно даної проблеми услід за представниками російської офіційної історіографії XIX ст. в цілому всю відповідальність за зрив переговорів, що відбувалися між наполеонівською Францією та союзними державами в зазначений період покладали лише на імператора французів, стверджуючи, що той нібито не бажав миру, при цьому ігноруючи той факт, що в свою чергу союзні держави також бажали лише перемоги. Останнім часом пострадянські російські автори, отримавши нові методологічні вказівки від влади, услід за представниками патріотичної концепції російської історіографії XIX – початку XX ст. продовжують уславлювати роль імператора Олександра I, Росії та російської армії у «визволенні» Європи від наполеонівської «деспотії» (Мельникова 2023), бо як ми вже зазначали, така оцінка ролі російської влади, армії та загалом імперії не тільки сприяє підтриманню престижу сучасної російської влади всередині країни, а й зміцнює відчуття самоповаги у середовищі патріотично налаштованих верств суспільства (Захарчук 2024, с. 121). Зокрема, на передодні святкування в Росії перемоги у війні 1812 р. після втручання цензури одна російська енциклопедія отримала назву – «Історія вітчизняної війни 1812 р. та визвольних походів російської армії у 1813–1814 рр.» (*Отечественная война и освободительный поход* 2012). У березні 2014 р. співробітники Інституту російської історії РАН на знак підтримки російської окупації Криму провели Міжнародну наукову конференцію, присвячену 200-річчю закінчення походу російської армії в Європу. Форум, покликаний висвітлити позитивну роль Росії у світовій історії, свідомо проводився у річницю традиційного пропагандистського супроводу завойовницьких походів Росії загалом та агресії проти України зокрема, під назвою «Визвольні походи російської армії 1813–1814 рр. і в історії Росії та Європи» (*Освободительные походы* 2014). Справа дійшла до того, що під час конференції доповідка, котра завжди позиціонувала себе як «справжній» франкознавець, професор Наталія Таншина охарактеризувала всю зарубіжну історіографію закордонних походів російської армії як «історіографічний міф», підкресливши, що зарубіжні дослідники в цілому оминали роль російської армії у «визволенні» Європи в зазначений період (Таньшина 2014, с. 158). Загалом, нічого несподіваного: об'єктивний аналіз показує, що майже всі її книги вирізняються відвертою глорифікацією імперської зовнішньої політики Росії та діяльності російських політичних і військових діячів першої половини XIX ст., що дозволяє зробити висновок про виконання авторкою політичного замовлення (Таньшина 2020, 2021). Як ми вже зазначали, лише поодинокі пострадянські російські автори в цілому намагаються дійти до об'єктивного висвітлення

даної проблеми. Як ми вже зазначали, об'єктивне висвітлення даної проблеми можна знайти у текстах лише дуже небагатьох російських авторів пострадянської доби. Так, після розпаду СРСР дослідник Ніколай Троїцький продовжив свою, подекуди суперечливу, деконструкцію патріотичної концепції істориків XIX – початку XX ст., радянських стереотипів та тенденційних підходів деякого з пострадянських фахівців у російській історіографії наполеонівських війн. Підсумком його наукових зусиль стало доволі об'єктивне біографічне дослідження, присвячене Наполеону Бонапарту, в якому автор зупинився й на висвітленні даної проблеми (Троїцький 2020). Також загалом об'єктивну інформацію щодо протистояння наполеонівської та союзної дипломатії у 1813–1814 рр. подав автор єдиної серед сучасних російських досліджень історії наполеонівських війн спеціальної монографії з даного періоду – Ніколай Могилевській (Могилевський 2019). Однак, як і раніше, путінська Росія об'єктивного висвітлення своєї ролі у загальноісторичному процесі взагалі не потребує.

В силу різних причин протистояння наполеонівської та союзної дипломатії в зазначений період не знайшло належного масштабного висвітлення у спеціальних монографіях вітчизняних дослідників, хоча у свій час ми фактично примусили представників пострадянської історіографії країни агресора прийняти нашу концепцію про те, що Наполеон та союзницькі держави, зокрема Росія несуть рівну відповідальність за зрив переговорів (Захарчук 2013, с. 162–174). Останнім часом ми звернулися й до критичного аналізу висвітлення методів та засобів наполеонівської дипломатії в період військової кампанії 1813–1814 рр. у науковому доробку представників сучасної російської історіографії (Захарчук 2012, с. 229–242; Захарчук 2013, с. 215–233). З огляду на це реконструкція поглядів представників радянського наукового доробку, що в подальшому при висвітленні військової та дипломатичної історії наполеонівських війн (1799–1814 р., 1815 р.) погодилися з висновками патріотично налаштованих російських істориків XIX – початку XX ст. зберігає актуальність.

Після встановлення на території колишньої Російської імперії більшовицької влади та створення СРСР науковцям довелося підпорядкувати висвітлення історичного процесу так званої «марксистсько-ленінської теорії наукового пізнання історичної дійсності», сконструйованій лідерами російської комуністичної партії. Новий методологічний підхід призвів до посилення в історіографії, в тому числі й історії наполеонівських війн двох тенденцій, з одного боку значно посилюється критика представників патріотичної концепції російської імперської історіографії щодо даної проблеми, що остаточно сформувалася в першій половині XIX ст., а з другого – раніше неофіційні погляди представників науково-критичного напрямку кінця XIX – початку XX ст. зазначеної проблеми остаточно зайняли домінуючі позиції в радянській історіографії початкового періоду (Шейн 2013, с. 175). Одночасно новітні ідеологи переорієнтували зусилля радянської історичної науки на висвітлення історії робітничого та комуністичного рухів, «героїчної» боротьби трудящих з іноземними інтервентами та білогвардійцями під час громадянської війни в Росії (1917–1922 рр.). Тому на даному історіографічному етапі нашої проблеми військова та дипломатична історія наполеонівських війн не була пріоритетною темою і лише окремі автори в контексті російської історії приділили їй увагу.

З 1918 р. – до початку 1930-х рр. на висвітлення загальноісторичного процесу, в тому числі й на історію доби наполеонівських війн мали значний вплив погляди одного з відомих дослідників цієї теми, історика-марксиста М. Покровського, чиї погляди сформувалися ще на початку XX ст., під час написання статей, присвячених Олександрю I та російській дипломатії для багатотомної історії Росії (Шейн 2013, с. 179–180). В своїх працях історик здійснив спробу критичного переосмислення імперської російської історіографії XIX ст., зокрема щодо її оцінок зовнішньої політики Російської імперії наприкінці XVIII – другої половини XIX ст. (Покровський 1907, с. 31–66; 1907–1908, с. 508–606).

Загальноісторичну концепцію М. Покровського, зокрема його погляди на історію доби наполеонівських війн поділяли тоді ще майбутній очільник Радянської держави Володимир Ульянов/Ленін та його соратники. Зокрема, до 100-річного ювілею війни 1812 р. в центральному органі більшовицької партії газеті «Правда» вийшла велика стаття, присвячена даній проблемі, побудована на концепції М. Покровського, а можливо й написана ним самим (Шейн 2013, с. 180). Вона й досі залишається маловідомою не лише для широкого загалу, а й для дослідників історії війни 1812 р. Автор тексту констатував, що російський уряд набагато раніше від Наполеона почав готуватися до війни 1812 р. і що в Бородинській битві російська армія зазнала важкої поразки (Н. Н. 1912, с. 5).

У 1918 р. М. Покровський обійняв посаду заступника наркома освіти РРФСР, у 1929 р. став академіком та аж до самої смерті залишався керівником радянської історичної науки. В цей

час він поєднував адміністративну роботу з дослідницькою, публікував нові праці, продовжуючи з марксистських позицій викривати агресивну зовнішню політику Російської імперії у Середземноморському регіоні, на Балканах та у Східній Європі (друга половина XVIII – кінець XIX ст.) (Покровский 1918, 1919, 1923). Написаний М. Покровським шкільний підручник з історії Росії був схвалений радянським керівництвом і витримав п'ять видань. Також в СРСР перевидали без змін всі праці історика (Шейн 2013, с. 180).

Таким чином, зосередившись при висвітленні військових кампаній 1812–1814 рр. на глорифікації імператора Олександра I як «рятівника» Росії, «визволителя» Європи від наполеонівської «деспотії»; детальному описі перемог російських і союзницьких військ та військовій майстерності їхніх воєначальників (Захарчук 2024, с. 119–121), представники офіційного напрямку російської історіографії першої половини XIX – початку XX ст. залишили практично поза увагою ґрунтовне висвітлення дипломатичного протистояння між наполеонівською Францією та союзними державами. Можемо припустити, що детальний аналіз дій наполеонівської та союзницької дипломатії істотно ускладнював приховування від читача чи перекручування незручних історичних фактів, тому все, що не вписувалося в офіційну ура-патріотичну концепцію, замовчувалося або ігнорувалося при висвітленні різних подій дипломатичної історії 1813–1814 рр. На відміну від них М. Покровський в новій книзі, написаній на основі майже не перероблених матеріалів попередніх його праць та різнопланових джерел, на наш погляд, об'єктивніше висвітлив дану проблему. Так, історик зауважив, що Наполеон, намагаючись розколоти антифранцузьку коаліцію, вдавався до відповідних заходів не лише після перемоги 2 травня 1813 р. над російсько-пруською армією в битві при Лютцені, а й під час переговорів з очільником австрійської дипломатії Клеменсом Венцелем Меттерніхом у Дрездені 25 червня 1813 р. (Покровский 1923, с. 69–70). Зазначимо, що цей факт й досі залишає поза увагою не лише широкий читацький загал, але й спільнота фахових дослідників наполеонівських війн. Далі, аби не допустити приєднання Австрійської імперії до коаліції імператор французів погодився віддати їй територію, відібрані ним після французько-австрійської війни 1809 р. Крім того дослідник звернув увагу на менш відомий факт, що під час дрезденських переговорів 1813 р. Наполеон намагався відірвати від коаліції й Росію (Покровский 1923, с. 70), що на той час вже була окупована російськими військами. Загалом ведення сепаратних переговорів із своїми супротивниками було характерним для дипломатичної стратегії Наполеона. М. Покровський вважав, що такі заходи в цей час фактично вже були неможливими через тісну пов'язаність союзників між собою різними договорами (Покровский 1923, с. 70–71). На підтвердження своєї думки, автор услід за Альбером Сорелем звернув увагу на Рейхенбахські договори 1813 р, що були укладені між членами антифранцузької коаліції – Великобританією, Росією та Пруссією, згідно з якими англійці зобов'язувалися надати субсидії цим країнам (Покровский 1923, с. 70–71). Зауважимо, що ці договори не стосувалися Австрії, яка ще не увійшла до складу антифранцузьких сил і намагалася вести самостійну гру, претендуючи на роль важливого посередника між коаліціонерами та Наполеоном.

М. Покровський також стверджував, що після дрезденських переговорів Наполеона з Клеменсом Меттерніхом, останній, після згоди імператора французів пожертвувати Варшавським герцогством («авангардом на Віслі»), розцінив це як прояв його слабкості (Покровский 1923, с. 71). Зокрема, австрійські політичні кола дійшли висновку, що Наполеон схильний до подальших поступок бо вже не такий могутній як у 1807 р. Це, на думку історика, зрештою спонукало фактично нейтральну Габсбурзьку імперію приєднатися до антифранцузьких сил (Покровский 1923, с. 71). Тут слід зауважити, що під час переговорів в Дрездені імператор французів погодився віддати лише ті території, які фактично йому вже не належали і досвідчений дипломат Клеменс Меттерніх про це знав. Що стосується поглядів австрійської політики на відносини з наполеонівською Францією, на наш погляд, то тут не так все однозначно. На нашу думку, Габсбурзька імперія починаючи з 1810 р. за спиною Наполеона фактично грала в подвійну гру. Зокрема, колишній посол у Франції, відомий майстер політичної гри Клеменс Меттерніх після поразки Австрії у французько-австрійській війні 1809 р. дійшов висновку, як в свою чергу й Олександр I, щоб уникнути поглинення Францією та водночас завдати шкоди Наполеону його країні необхідно перебувати в союзі з ним. Він переконав в цьому Франца I, який для здійснення цього плану навіть «пожертвував» своєю донькою, одруживши її з імператором французів. Зазначимо, що австрійський уряд після поразок у війнах з Францією 1800 р, 1805 р. та 1809 р. дійсно був заляканий але ніколи не забував про них і лише чекав реваншу. Тому дізнавшись про поразку Наполеона в Росії Клеменс Меттерніх розпочав одразу свою гру. Про ненадійність Австрії як союзника одним із перших повідомив Наполеона його генерал-ад'ютант, один із кращих

знавців Німеччини, Луї-Марі Нарбонн-Лара. Він неодноразово виконував важливі дипломатичні доручення Наполеона і 28 лютого 1813 р. для зв'язування намірів Австрії був призначений посланцем у Відень (Захарчук 2013, с. 215). Так, ще під час квітневої зустрічі Луї Нарбонна з Клеменсем Меттерніхом останній попередив французького посланця, що Австрія займе позицію «збройного посередництва» між воюючими державами (Ussel 1912, р. 316). Водночас австрійський імператор також зазначив Луї Нарбонну, що його держава хоча й залишається союзником Франції, але не буде воювати для знищення Росії (Dard 1943, р. 266). М. Покровському напевно не було відомо, що Габсбурзька імперія ще задовго до дрезденських переговорів вела власну гру і мала таємні контакти з союзними державами. Як зазначили дослідники саме непереконливі напівперемоги французької зброї під Люценом та Бауценом підштовхнули Дунайську імперію увійти до складу коаліції, оскільки австрійці отримали свідчення явної слабкості Великої армії (Безотосный 2014, с. 423–424). Тому Австрія під час Плейсвіцького перемир'я в результаті цілої низки тривалих таємних переговорів, що відбулися протягом червня 1813 р. між російськими, пруськими та австрійськими представниками підписала у містечку Рейхенбах 27 червня 1813 р. таємний договір з Росією і Пруссією, що визначав австрійські умови, тобто фактичне приєднання Австрії до шостої антифранцузької коаліції (Захарчук 2013, вип. 21, с. 219). Зазначимо, що союзницькі держави Наполеона навіть про це не повідомили. Невдовзі російські, пруські представники за активної участі австрійських дипломатів та попри наявність протиріч між державами спільно розробили компромісний варіант мирних пропозицій імператору французів. Таким чином Габсбурзька імперія практично домовилася з коаліціонерами про приєднання до антифранцузьких сил. Зокрема, під час дрезденських переговорів 1813 р. Клеменс Меттерніх на правах посередника між союзними державами та Наполеоном й ознайомив імператора з цими вимогами (Захарчук 2013, вип. 21, с. 219). В нашому розпорядженні є відповідні документи, що проливають світло на таємниці австрійської та союзницької дипломатії, про що напевно було невідомо М. Покровському. Так, якби навіть Наполеон в Дрездені погодився на висунуті пропозиції союзників, відповідно до таємної домовленості Клеменса Меттерніха з коаліціонерами, імператору французів одразу були б висунуті й додаткові вимоги (Kerautret 2011, р. 85). Це зайвий раз засвідчує, що союзники не збиралися припинити боротьбу з Наполеоном, а тим більше заключати мир на вигідних для нього умовах, на що в свою чергу звернув увагу й М. Покровський (Покровский 1923 с. 70). Як зазначив історик, літературний критик, автор першої російськомовної ґрунтовної біографії Наполеона Бонапарта Ніколай Полевой, що використав під час її написання значну кількість не лише російських але й зарубіжних джерел Наполеон заключивши Плейсвіцьке перемир'я бажав миру але мало сподівався досягнути цього. В свою чергу союзники бажали перемир'я лише для того, щоб зібравшись з новими силами продовжувати війну (Полевой 1848, с. 188). На нашу думку, важливу роль у здійсненні такого курсу відіграла й непримирима позиція Олександра I щодо Наполеона. Зокрема, після так званої «справи» герцога Енгієнського (березень 1804 р.) та Аустерліцького «погрому» (2 грудня 1805 р.) імператор французів став його особистим заклятим ворогом і вже з того часу напевно російський самодержець мріяв в'їхати на білому коні до Парижу. Тому він був фактично головним організатором та натхненником третьої і четвертої антифранцузьких коаліцій та уклав у 1807 р. в Тільзиті мир і союз з Наполеоном, щоб таємно шкодити йому. Як свідчать документальні джерела, незважаючи на формальні союзницькі відносини скориставшись зайнятістю Наполеона в іспанській кампанії (розпочав її з 1808 р.) Олександр I з кінця 1810 р. взявся за створення чергової антифранцузької коаліції (Захарчук 2023, с. 332). Зауважимо, що представники патріотичної концепції імперської російської історіографії війни 1812 р., як і переважна більшість радянських та пострадянських російських істориків навмисно залишали поза увагою цей факт натомість стверджуючи, що до війни 1812 р. Росія і Франція розпочали підготовку з 1810 р. фактично одночасно (Безотосный 2014, с. 280). Лише поодинокі російські та радянські автори, зокрема, М. Покровський звернули увагу, що насправді Росія своїми діями спровокувала війну 1812 р. (Покровский 1907–1908, с. 538–539; Покровский 1918, с. 19–20). На нашу думку, після спалення за наказом російської московської адміністрації Москви у 1812 р. жага помсти Наполеону у російського імператора ще більше посилилася. Тому у 1812 р. він став одним із головних організаторів та творців нової антифранцузької коаліції. Ці та інші подібні факти навмисно ігнорували представники російської офіційної історіографії XIX – початку XX ст. історії наполеонівських війн, а в подальшому, починаючи з початку 1930-х рр. продовжувала приховувати переважна більшість радянських та пострадянських істориків, бо вони не вписувалися в їхню – ура-патріотичну концепцію, згідно з якою в порушенні миру винний лише Наполеон.

Про те, що союзники в цей час не збиралися заключати з Наполеоном справедливий мир звернула увагу й історик за фахом, публіцист, письменниця та мемуарист Татяна Богдановіч, що продовжувала популяризувати для широкого загалу свої чергові книги, присвячені французькій історії кінця XVIII – початку XIX ст. Зокрема, на потребу дня вона першою з радянських авторів надрукувала науково-популярну біографічну книгу «Наполеон герой буржуазії» (Богданович 1925). Зауважимо, що назва книги була спрямована на створення негативного образу Наполеона і його політики. Однак, ознайомившись з працями французької історіографії кінця XIX ст., присвяченими історії Франції та Європи кінця XVIII – початку XIX ст. (Богданович 1909) та дотримуючись попередніх ліберальних поглядів автору, на наш погляд, в цілому вдалося об'єктивно висвітлити протистояння наполеонівської та союзної дипломатії в зазначений період. Зокрема, Т. Богдановіч услід за М. Покровським наголосила на тому, що союзні держави як не дивно бачили в Наполеоні продовжувача французької революції і тому не збиралися з ним припиняти боротьбу (Богданович 1925, с. 118). На її думку, пропонувані ними переговори про мир у 1813–1814 рр. в цілому були лише дипломатичною грою. Зокрема, вона зазначила, що під час цих переговорів союзні держави запропонували такі умови миру, на які Наполеон не міг погодитися (Богданович 1925, с. 124). Автор також звернула увагу на те, що в свою чергу імператор французів незважаючи на все не втратив проникливості і чудово розумів, що в такий ситуації справжнього миру не може бути (Богданович 1925, с. 124). Так, після зустрічі з Клеменсом Меттерніхом в Дрездені Наполеон у листі до Марії-Луїзи від 1 липня 1813 р. зазначив, що Меттерніх «з яким я бачився є справжнім майстром інтриг» (*Correspondence générale de Napoléon* 2017, п. 35135). В іншому листі до імператриці від 6 липня цього ж року Наполеон писав, що «імператор Франц обдурений Меттерніхом, продав себе за гроші росіянам» (*Correspondence générale Napoléon Bonaparte* 2017, п. 35291). Зазначимо, що висновки Наполеоном були зроблені на основі постійного зростання різних вимог союзників щодо умов майбутнього миру. На наш погляд, все виходило так, що на момент, коли Наполеон дозрівав до прийняття попередніх умов союзників, вони умисно висували йому низку нових (Захарчук 2013, с. 165–166).

Про те, що союзні держави під час військової кампанії 1813–1814 рр. не збиралися укласти мир з Наполеоном дійшов висновку й історик, фахівець із західноєвропейської суспільної думки та зовнішньої політики Росії Андрій Шебунін, наукова творчість якого припадає на перший період радянської історіографії історії наполеонівських війн. Так, він один із перших серед радянських істориків услід за Альбертом Сорелем звернув увагу на те, що союзники, вступивши на територію Франції розгорнули проти Наполеона шалену пропагандистську війну (Шебунін 1925, с. 63). Зауважимо, що як свідчать документальні джерела антинаполеонівську пропаганду союзні держави почали здійснювати ще до вторгнення у Францію і потім її продовжили. Зокрема, отримавши повідомлення, що Наполеон прийняв франкфуртські пропозиції союзників* (Захарчук 2012, с. 229–231) представники союзних держав за активної участі Олександра I та Клеменса Меттерніха оприлюднили 4 грудня 1813 р. у Франкфурті декларацію зі зверненням до французького народу (Kerautret 2011, р. 97–99). Так, згідно з документом Наполеон був представлений як єдиний винуватець війни і також було наголошено на тому, що союзні держави ведуть війну не проти французького народу, а проти імператора до остаточної перемоги над ним. З метою пропаганди та щоб проігнорувати прийняття Наполеоном франкфуртських пропозицій і виправдати інтервенцію у Францію, союзники цю декларацію контрдатували 1 грудням 1813 р. (Kerautret 2011, с. 97). 6 грудня 1813 р. її текст був надрукований у «*Gazette de Francfort*» (Мари-Пьер Рей 2017, с. 52). З метою запобігти всенародному повстанню у Франції на її території поширили 20 тис. примірників даної декларації (Сорель 1908, с. 181). Слід зазначити, що ці та інші подібні факти навмисно ігнорували представники російської офіційної історіографії XIX – початку XX ст. та в подальшому переважна більшість радянських та пострадянських російських істориків.

Т. Богдановіч також звернула увагу на те, що у фіналі антифранцузької коаліції союзники, пропонуючи Наполеону умови загального миру, насправді значно збільшили вимоги до нього (Богданович 1925, с. 124). Зазначимо, що це знаходить підтвердження в документальних джерелах так званого Шатільонського конгресу (5 лютого – 19 березня 1814 р.), що проходив під час військових дій і був, подібно до Празького конгресу 1813 р., комедією, добре розіграною союзними державами. Вони вже вимагали, щоб Франція повернулася до кордонів 1792 р.,

* В свій час автор даної публікації буквально змусив представників сучасної російської історіографії доби війни 1812 р. рахуватися із загальновідомим фактом, що імператор французів 1 грудня 1813 р. в силу різних причин прийняв франкфуртські пропозиції союзників, а Франкфуртську союзню декларацію вони оприлюднили лише після прийняття Наполеоном усіх їхніх вимог (Захарчук 2012, с. 168–173).

вона повинна була відмовитися від усіх завоювань та вже не втручатися в питання територіального врегулювання у Європі (Kerautret, 2011, р. 106–109). Як відомо, Наполеон хоча й виходив із власних інтересів, однак при цьому завжди враховував інтереси своєї держави. Тому, вважала Т. Богдановіч, імператор повинен був або перемогти або загинути (Богданович 1925, с. 124). За свідченням документальних джерел, Наполеон враховуючи дану ситуацію, в кінці кінців все таки погодився на прийняття навіть таких умов миру (Kerautret 2011, р. 112–117). Однак коаліціонери вже давно вирішили не залишати імператора на троні, а тим більше зараз, коли їхні армії вторглися в глиб Франції, а Наполеону істотно бракувало сил для її захисту. На безцеремонну поведінку представників союзних держав під час Шатільонського конгресу звернув увагу й журналіст та театральний критик Семен Любошиць, що для широкого загалу писав доволі критичні науково-популярні книги під псевдонімом Семен Любош, Так, дотримуючись ліберальних поглядів автор услід за М. Покровським (Покровский 1907–1908, с. 573–574) та публікатором ґрунтовних документів, присвячених дипломатичним відносинам Росії з Францією напередодні війни 1812 р. вел. князем Ніколаєм Михайловичем (Николай Михайлович вел. князь 1912, с. 147–148) зазначив, що союзники на цьому конгресі вже почали ділити здобич, ледве не посварившись між собою, поки їхня жертва (Наполеон, О. 3.) перебувала в агонії. Так, вони потонули у суперечках з приводу того, кому після повалення Наполеона має дістатися влада у Франції (Любош 1924, с. 53). Однак, відчуваючи себе вже абсолютними переможцями, представники союзних держав під час цих переговорів навіть не звернули увагу на переданий через свого представника на Шатільонському конгресі маркіза Армана Огюстена Луї Коленкура контрпроект Наполеона. (Kerautret 2011, р. 112–117). Невдовзі союзники, в тому числі й росіяни, раптово перервали переговори, заявивши, що усі суперечливі питання будуть вирішуватися тільки силою зброї (Kerautret 2011, р. 117), а їхні армії розгорнули рішучий наступ на Париж, що після відчайдушного спротиву капітулював 30 березня 1814 р.

Зауважимо, що представники патріотичної концепції російської історіографії XIX – початку XX ст. та в подальшому й переважна більшість радянських та постросійських авторів навмисно приховували ці та інші подібні факти, стверджуючи, що Наполеон, навіть перебуваючи в досить скрутному становищі нібито ігнорував мирні пропозиції союзників. Насправді, як ми вже неодноразово зазначали в період військової кампанії 1813–1814 рр. розгорнулося шалене військове і дипломатичне протистояння між наполеонівською Францією та союзними державами і в цілому обидві сторони не бажали миру.

Отже, на початковому етапі розвитку радянської історіографії висвітлення та аналіз подій доби наполеонівських війн в цілому робилися у річищі поглядів представників критичного напрямку російської історіографії кінця XIX – початку XX ст., а офіційно-патріотична концепція, яка сформувалася в російській історіографії в першій половині XIX ст. потрапила під ідеологічну критику. Водночас відбулася певна ідеалізація в оцінці діяльності різних історичних постатей, зокрема Наполеона Бонапарта і остаточно утвердилася «марксистсько-ленінська концепція» як єдиний методологічний підхід для характеристики будь-якого періоду всесвітньої та російської історії. Тема історії наполеонівських війн залишалася неактуальною для влади та серед радянських істориків. Невдовзі в радянській історіографії історії наполеонівських війн все кардинально змінилося під впливом обставин, що склалися в суспільстві та історичній науці з початку 1930-х рр.

Список джерел та літератури

- БЕЗОТОСНЫЙ, В. М., 2014, Россия в наполеоновских войнах 1805–1815 гг. Москва: Изд-во Политическая энциклопедия.
- БОГДАНОВИЧ, Т. А., 1909, Франция и Европа на грани XIX века. Составлено по А. Сорелю с предисловием Н. И. Кареева. Санкт-Петербург: Брокгауз-Ефрон.
- БОГДАНОВИЧ, Т. А., 1925. Наполеон герой буржуазии. Москва-Ленинград: Изд-во «Петроград».
- ЗАХАРЧУК, О. М., 2012, Франкфуртські переговори 1813 року у сучасній російській історіографії. Дрогобицький краєзнавчий збірник. Дрогобич: Коло. Вип. XVI.
- ЗАХАРЧУК, О. М., 2013, Дипломатія Наполеона Бонапарта в період закордонних походів російської армії (1813–1814 рр.) у сучасній російській історіографії. Проблеми історії України XIX – початку XX ст. Збірник наукових праць. К.: Інститут історії України НАН України. Вип. 21.
- ЗАХАРЧУК, О. М., 2023, Роль сталінської ідеології у формуванні нової концепції війни 1812 р. Перелом:

Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшими. Діалоги з істориками. Кн. 3. Київ: Інститут історії України НАН України.

ЗАХАРЧУК, О. М., 2024, Витоки та трансформації російського історіографічного міфу про плани Наполеона Бонапарта щодо Росії напередодні та під час війни 1812 р. Український історичний журнал. Число 1(574), 113–129.

ЗАХАРЧУК, О. Н., 2012, Франкфуртские предложения 1813 г.: принято или отвергнуто Наполеоном (к вопросу о трактовке доселе неизвестного в российской историографии документа). Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография. Москва: ГИМ. Вып. X.

ЗАХАРЧУК, О. Н., 2013. Стратегия и тактика наполеоновской дипломатии на Пражском (1813 г.) и Шатильонском (1814 г.) конгрессах в современной российской историографии. Эпоха 1812 года в судьбах России и Европы. Москва: Институт российской истории РАН.

ЛИВЕН, Д., 2012, Россия против Наполеона. Борьба за Европу 1807–1814. Москва: Изд-во Росспэн.

ЛЮБОШ, С., 1924, Последние Романовы. Ленинград-Москва: Изд-во «Петроград».

МАРИ-ПЬЕР РЕЙ, 2017, 1814. Царь в Париже. Москва: Изд-во Росспэн.

МЕЛЬНИКОВА, Л. В., ЗАБАБУРОВА Н. В., 2023, Александр I – император Европы. Москва: Изд-во «АСТ-ПРЕС».

МОГИЛЕВСКИЙ, Н. А., 2019, Конец империи Наполеона. Заграничный поход русской армии. Москва: Изд-во Академический проект.

Н. Н., Война 1812 г., 1912, Правда. № 98, 1–3; № 100, 4–7.

НИКОЛАЙ МИХАЙЛОВИЧ вел. князь, 1912, Император Александр I. Опыт исторического исследования. Т. 1. Санкт-Петербург: Изд-во Экспедиция заготовительных бумаг.

Освободительные походы русской армии 1813–1814 гг. в истории России и Европы, 2014, Материалы Международной научной конференции (Москва, 25–26 марта 2014 г.). Москва: Институт российской истории РАН.

Отечественная война и освободительный поход русской армии 1813–1814 годов, 2012, Энциклопедия в 3-х томах. Т. 1–3. Отв. ред. В. Безотосный, А. Смирнов. Москва: Изд-во Росспэн.

ПОКРОВСКИЙ, М. Н. 1923, Дипломатия и войны царской России в XIX столетии. М.: Изд-во «Красная новь».

ПОКРОВСКИЙ, М. Н., 1907, Александр I. История России XIX века. Т. 1. Санкт-Петербург: Изд-во А. и И. Гранат.

ПОКРОВСКИЙ, М. Н., 1907–1908, Внешняя политика России в первые десятилетие XIX века. История России XIX века. Т. 2. Санкт-Петербург: Изд-во А. и И. Гранат.

ПОКРОВСКИЙ, М. Н., 1918, Царизм и революция. История освобождения России. Т. 1. Москва: изд-во Совнаркома, 11–38.

ПОКРОВСКИЙ, М. Н., 1919, Внешняя политика: сборник статей (1914–1917). М.: Т-во «Денница».

ПОЛЕВОЙ, Н. А., 1848, История Наполеона. Т. 5. Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии Наук.

ТАНЬШИНА, Н. П., 2014, Зарубежные походы русской армии: двести лет в плену мифологий и идеологий. Освободительный поход русской армии в истории России и Европы: Материалы Международной научной конференции. Москва: Институт российской истории РАН, 158–166.

ТАНЬШИНА, Н. П., 2020, Шарль-Андре Поццо ди Борго: корсиканская тень Наполеона. М.: Изд-во Евразия.

ТАНЬШИНА, Н. П., 2021, К. В. Несельроде. Искусство быть дипломатом. Москва: Изд-во Евразия.

ТРОИЦКИЙ, Н. А., 2020, Наполеон Великий. Т. 2. М.: Изд-во Политическая энциклопедия.

ШЕБУНИН, А. Н., 1925, Европейская контрреволюция в первой половине XIX века. Москва: Изд-во Сеятель.

ШЕИН, И. О., 2012, Война 1812 года в отечественной историографии. М.: Изд-во Научно-политическая книга.

Correspondence généralé Napoléon Bonaparte, par publiée par la Fondation Napoléon, 2016–2017, Paris: Librairie Arthème Fayard, T. 13: Le commencement. De la fin, janvier 1813– juillet 1813; T. 14: Leipzig, juillet 1813 – décembre 1813.

DARD, E., 1943, Un confident de l'Empereur, le comte de Narbonne. 1755–1813. Paris: Pion.

KERAUTRET, M., 2011, Le grands traités de l'empire. (1810–1815). Paris: Nouveau Monde editions / Fondation Napoléon. V. 3.

LENTZ, T., 2004, Nouvel Histoire de Premier Empire (1810–1814). Т. 2. Paris: Fayard.

- LIVEN, D., 2009, *Russia against Napoleon. The battle for Europe 1807 to 1814*. London: Modern Humanities Research Association.
- REY, M-P., 1814, *Un tsar à Paris*. Paris: Flammarion.
- Roberts, A., 2014, *Napoleon the Great*, New York: Times.
- TULARD, J., 2009, *Napoléon, ou le Mythe du Sauveur*. Paris: Hachette, Pluriel.
- USSEL, J., De, 1912, *Etudes sur l'année 1813. L'intervention de l'Autriche (décembre 1812 – mai 1813)*. Paris: Pion.

References

- BEZOTOSNYI, V. M., 2014, *Rossiiia v napoleonovskikh voynakh 1805–1815 gg.* [Russia in the Napoleonic Wars 1805–1815]. Moskva: Izd-vo Politicheskaiia entsiklopediia. [In Russian].
- BOHDANOVICH, T. A., 1909, *Frantsiia i Evropa na grani XIX veka* [France and Europe on the brink of the 19th century]. Sostavleno po A. Soreliu s predisloviem N. I. Kareeva. Sankt-Peterburh: Brokhauz-Efron. [In Russian].
- BOHDANOVICH, T. A., 1925, *Napoleon heroï burzhuazii* [Napoleon the hero of the bourgeoisie]. Moskva-Leningrad: Izd-vo «Petrograd». [In Russian].
- COREL, A., 1908, *Evropa i frantsuzskaia revoliutsiia* [Europe and the French Revolution]. T. 8. Sankt-Peterburg: izd-vo Panteleeva. [In Russian].
- Correspondence généralé Napoléon Bonaparte, par publiée par la Fondation Napoléon, 2016–2017, Paris: Libraire Arthème Fayard, T.13: *Le commencement. De la fin, janvier 1813– juillet 1813*; T. 14: *Leipzig, juillet 1813 – décembre 1813*. [In French].
- DARD, E., 1943, *Un confident de l'Empereur, le comte de Narbonne. 1755–1813*. Paris: Pion. [In French].
- KERAUTRET, M., 2011, *Le grands traités de l'empire. (1810–1815)*. Paris: Nouveau Monde editions. Fondation Napoléon. T. 3. [In French].
- LENTZ, T., 2004, *Nouvel Histoire de Premier Empire (1810–1814)*. T. 2. Paris: Fayard. [In French].
- LIVEN, D., 2009, *Russia against Napoleon. The battle for Europe 1807 to 1814*. London: Modern Humanities Research Association. [In English].
- LIVEN, D., 2012, *Rossiiia protiv Napoleona. Borba za Evropu 1807–1814* [Russia versus Napoleon. The Struggle for Europe 1807–1814]. Moskva: Izd-vo Rosspen. [In Russian].
- LIUBOSH, S., 1924, *Poslednie Romanovy* [The Last Romanovs]. Leningrad-Moskva: Izd-vo «Petrograd». [In Russian].
- MARY-PER REI, 2017, 1814. *Tsar v Parizhe* [The Tsar in Paris]. Moskva: Izd-vo Rosspen. [In Russian].
- MELNIKOVA, L. V., ZABABUROVA N. V., 2023, *Aleksandr I – imperator Evropy* [Alexander I – Emperor of Europe]. Moskva: Izd-vo «AST-PRES». [In Russian].
- MOHILEVSKII, N. A., 2019, *Konets imperii Napoleona. Zahranichnyi pokhod russkoi armii* [The End of Napoleon's Empire. The Russian Army's Foreign Campaign]. Moskva: Izd-vo Akademicheskii proekt. [In Russian].
- N. N., *Voina 1812 g.* [War of 1812]. Pravda. 1912. № 98, 1–3; № 100, 4–7. [In Russian].
- NIKOLAI MIKHAILOVICH vel. kniaz, 1912, *Imperator Aleksandr I. Opyt istoricheskogo issledovaniia T. 1*. [Emperor Alexander I. An Experience of Historical Research]. Sankt-Peterburg: Izd-vo Ekspeditsiia zagotovitelnykh bumag. [In Russian].
- Osvoboditelnye pokhody russkoi armii 1813–1814 gg. v istorii Rossii i Evropy* [Liberation campaigns of the Russian army in 1813–1814 in the history of Russia and Europe], 2014, *Materialy Mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii* (Moskva, 25–26 marta 2014 h.). Moskva: Instytut rossiiskoi istorii RAN. [In Russian].
- Otechestvennaia voïna i osvoboditelnyi pokhod russkoi armii 1813–1814 godov*, 2012, [The Patriotic War and the liberation campaign of the Russian army in 1813–1814]. Entsiklopediia v 3-kh tomakh. T. 1–3. Otv. red. V. Bezotosnyi, A. Smirnov. Moskva: Izd-vo Rosspen. [In Russian].
- POKROVSKII, M. N., 1907, *Aleksandr I* [Александр I]. *Istoriia Rossii XIX veka*. T. 1. Sankt-Peterburg: Izd-vo A. i I. Granat. [In Russian].
- POKROVSKII, M. N., 1907–1908, *Vneshniaia politika Rossii v pervoe desiatiletie XIX veka* [Russia's Foreign Policy in the First Decade of the 19th Century]. *Istoriia Rossii XIX veka*. T. 2. Sankt-Peterburg: Izd-vo A. i I. Granat. [In Russian].

- POKROVSKII, M. N., 1918, Tsarizm i revoliutsiia [Tsarism and Revolution]. Istoriiia osvobozhdeniia Rossii. T. 1 .Moskva: izd-vo Sovnarkoma, 11–38. [In Russian].
- POKROVSKII, M. N., 1919, Vneshniaia politika: sbornik statei (1914–1917) [Foreign Policy: A Collection of Articles (1914–1917)]. M.: T-vo «Dennetsa». [In Russian].
- POKROVSKII, M. N. 1923, Diplomatiiia i voiny tsarskoi Rossii v XIX stoletii [Diplomacy and wars of tsarist Russia in the 19th century]. M.: Izd-vo «Krasnaia nov». [In Russian].
- POLEVOI, N. A., 1848, Istoriiia Napoleona. T. 5 [History of Napoleon]. Sankt-Peterburg: Tipografiia Imperatorskoi Akademii Nauk. [In Russian].
- REY, M-P., 1814, Un tsar à Paris. Paris: Flamarion. [In French].
- Roberts, A, 2014, Napoleon the Great, New York: Times. [In English].
- SHEBUNIN, A. N., 1925, Evropeiskaia kontrevoliutsiia v pervoi polovine XIX veka [European counterrevolution in the first half of the 19th century]. Moskva: Izd-vo Seiatel. [In Russian].
- SHEIN, I. O., 2012. Voina 1812 goda v otechestvennoi istoriografii [The War of 1812 in Russian Historiography]. M.: Izd-vo Nauchno-politicheskaia kniga. [In Russian].
- TANSHINA, N. P., 2014, Zarubezhnye pokhody russkoi armii: dvesti let v plenu mifologii i ideologii [Foreign campaigns of the Russian army: two hundred years in captivity of mythologies and ideologies]. Osvoboditelnyi pokhod russkoi armii v istorii Rossii i Evropy: Materialy Mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii. Moskva: Institut rossiiskoi istorii RAN, 158 –166. [In Russian].
- TANSHINA, N. P., 2020, Charl-Andre Potstvo di Borho: korsikanskaia ten Napoleona [Charles-André Pozzo di Borgo: Napoleon's Corsican Shadow]. M.: Izd-vo Evraziia. [In Russian].
- TANSHINA, N. P., 2021, K. V. Neselrode. Iskusstvo byt diplomatom [K. V. Neselrode. The Art of Being a Diplomat]. Moskva: Izd-vo Evraziia. [In Russian].
- TROITSKII, N. A., 2020, Napoleon Velikii. T. 2 [Napoleon the Great]. M.: Izd-vo Politicheskaia entsiklopediia. [In Russian].
- TULARD, J., 2009, Napoléon, ou le Mythe du Sauveur. Paris: Hachette, Pluriel. [In French].
- Ussel, J., De, 1912, Etudes sur l'année 1813. L'intervention de l'Autriche (decembre 1812 – mai 1813). Paris: Pion. [In French].
- ZAKHARCHUK, O. M., 2024, Vytoky ta transformatsii rosiiskoho istoriohrafichnogo mifu pro plany Napoleona Bonaparta shchodo Rosii naperedodni ta pid chas viiny 1812 r. [Origins and transformations of the Russian historiographic myth about Napoleon Bonaparte's plans for Russia on the eve and during the War of 1812]. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. Chyslo 1(574), 113–129. [In Ukrainian].
- ZAKHARCHUK, O. M., 2013, Dyplomatiia Napoleona Bonaparta v period zakordonnykh pokhodiv rosiiskoi armii (1813–1814 rr.) u suchasni rosiiskii istoriohrafii [The role of Stalin's ideology in the formation of a new concept of the War of 1812]. Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XIX st. Zbirnyk naukovykh prats. K.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. Vyp. 21. [In Ukrainian].
- ZAKHARCHUK, O. M., 2023, Rol stalinskoi ideolohii u formuvanni novoi kontseptsii viiny 1812 r. [Napoleon Bonaparte's diplomacy during the Russian army's foreign campaigns (1813–1814) in modern Russian historiography]. Perelom: Viina Rosii proty Ukrainy u chasovykh plastakh i prostorakh mynuvshymy. Dialohy z istorykamy. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. Kn. 3. [In Ukrainian].
- ZAKHARCHUK, O. M., 2012, Frankfurtski perehovory 1813 roku u suchasni rosiiskii istoriohrafii [The Frankfurt negotiations of 1813 in modern Russian historiography]. Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk. Drohobych: Kolo. Vyp. XVI. [In Ukrainian].
- ZAKHARCHUK, O. N., 2013. Strategiia i taktika napoleonovskoi diplomatii na Prazhskom (1813 g.) i Shatiliionskom (1814 g.) kongresakh v sovremennoi rossiiskoi istoriohrafii [The strategy and tactics of Napoleonic diplomacy at the Prague (1813) and Chatillon (1814) congresses in modern Russian historiography]. Epokha 1812 goda v sudbakh Rossii i Evropy. Moskva: Institut rossiiskoi istorii RAN. [In Russian].
- ZAKHARCHUK, O. N, 2012, Frankfurtskie predlozheniia 1813 g.: priniato ili otvergnuto Napoleonom (k voprosu o traktovke dosele neizvestnogo v rossiiskoi istoriohrafii dokumenta) [Frankfurt Proposals of 1813: Accepted or Rejected by Napoleon (on the Interpretation of a Document Previously Unknown in Russian Historiography)]. Epokha 1812 hoda. Issledovaniia. Istochniki. Istoriohrafii. Moskva: GIM. Vyp. X. [In Russian].

Протистояння наполеонівської та союзницької дипломатії у 1813–1814 рр. в оцінках радянської історіографії початку 1920-х – 1930-х рр.

Протистояння дипломатичних служб наполеонівської Франції та союзних держав в період шостої антифранцузької коаліції (1813–1814 рр.) й досі в цілому продовжує залишатися маловідомим не лише для широкого загалу, але й для дослідників доби наполеонівських війн. В статті проаналізовано оцінки представників початкового етапу радянської історіографії історії наполеонівських війн стосовно протистояння наполеонівської та союзної дипломатії зазначеного періоду. Виконуючи в цілому політичне замовлення радянські історики з другої половини 1930-х рр. услід за російськими-імперськими авторами створили безліч міфів та фальсифікацій з військової та дипломатичної історії наполеонівських війн, в тому числі із даної проблеми. Тому деконструкція радянського дискурсу, створеного на основі міфологізації різних подій всесвітньої історії, об'єктивна реконструкція та всебічний аналіз подій даного періоду в умовах сучасної російсько-української війни набуває досить важливого значення. Мета статті полягає в аналізі висновків радянського наукового доробку зазначеного періоду щодо протистояння наполеонівської та союзницької дипломатії в період військової кампанії 1813–1814 рр. Методи дослідження передбачають системне дотримання принципів історизму та неупередженості. Використано проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний методи з використанням історіографічного аналізу та критично-аналітичного підходу. Наукова новизна статті визначається тим, що вперше у сучасній вітчизняній історіографії на основі різноманітних джерел здійснено спробу аналізу висновків представників початкового періоду радянської історіографії стосовно використаних методів та засобів у дипломатичному протистоянні наполеонівської Франції та союзних держав в період шостої антифранцузької коаліції (1813–1814 рр.). У висновках представлена авторська оцінка концепцій істориків першого періоду радянської історіографії щодо протистояння наполеонівської та союзницької дипломатії в зазначений період. Встановлено, що погляди радянських істориків цього етапу при висвітленні зазначеної проблеми базувалися на здобутках представників критичного напрямку російської історіографії кінця XIX – початку XX ст., висновки яких в оцінці зовнішньої політики та дипломатії Наполеона Бонапарта були в цілому об'єктивнішими ніж у російських істориків XIX – початку XX ст., що в цілому дотримувалися патріотичної концепції.

Ключові слова: російсько-імперська офіційна історіографія, радянська історіографія, М. Покровський, Наполеон Бонапарт, наполеонівські війни, шоста антифранцузька коаліція.

Oleh Zakharchuk, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Ukrainian Language, History and Information Activities of the State University «Kyiv Aviation Institute».

Олег Захарчук, кандидат історичних наук, доцент кафедри української мови, історії та інформаційної діяльності Державного університету «Київський авіаційний інститут».

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1318-6196>

Received: 05.03.2025

Advance Access Published: April, 2025